

İKİ POPÜLER MİT KAHRAMANININ KARŞILAŞTIRILMASI: NEO ve BATTAL GAZİ

T. Emre YILDIRIM¹

Özet

Sıradan insanın kişisel ve evrensel olana uyum sağlama çabası mit ihtiyacını ve mit kahramanını doğuran temel sebeptir. Bu araştırmada gözlemlediğimiz kahramanın sadece zamana göre değil içinde bulunduğu topluma göre de şekil değiştirdiğidir. Araştırma, incelenen filmleri birer pop-mit olarak değerlendirerek psikoloji ve mitoloji bilimlerinin ışığında inceleyecektir.

Bu metot doğrultusundaki tezimiz, Hollywood'un bir anda postmodern dünyanın Hercules'i diyebileceğimiz kadar popülerleşen kahramanı The Matrix filminin Neo'su başka bir kültürel coğrafyada, mesela Türkiye'de, başka bir isimle, mesela Battal Gazi olarak, ortaya çıktığıdır. Tıpkı, Antik Yunanlı Hercules'in Dede Korkut Destanlarında Deli Dumrul olarak veya Odysseus'un yine Dede Korkut anlatılarında Basat olarak ortaya çıkıp birinin Ölümle diğerinin Tepegöz/Kyklop ile olan macerasını bu defa Yunan toplumu için değil de içinde çıktıkları Türk toplumu için tekrarlaması gibi.

Abstract

This study observes that characteristics of a myth hero changes according to time and the society it emerges in. The research is done by studying selected films which are presumed to represent a poplar mythology of their time. The methodology will be mythological and psychological analysis.

Our thesis is, Neo of The Matrix movie, who has largely seen as a postmodern Hercules, will be transformed into a different form in Turkish popular culture: Battal Gazi. As Ancient Hercules become Deli Dumrul and Odysseus become Basat in Dede Korkut tales, a similar scheme can be observed in between Neo and Battal.

Anahtar kelimeler: Psikomitoloji Battal Gazi Neo Türk Sineması Popüler mitoloji.

Giriş: Mitoloji ve Popüler Mitoloji

Mitoloji, bütün zamanları toplumları coğrafya ve medeniyetleri aşkın bir anlatıdır. Mitoloji, doğayı, insanı, yaşamı anlama ve açıklama çabasıdır. Mitolojinin çağlar ve medeniyetler üstü olması, zamanımızda halen modern veya popüler olarak işleniyor ve üretiliyor olması, insana içine düşmüş olduğu evreni açıklama konusunda beklide en geçerli araç olduğunu düşündürüyor. Mitlerin simgesel ve kutsal bir ağırlığı vardır. "Mitler evrenin ve insanın yaratılışı, dahası, doğa güçlerinin birer dev olarak türettiği tanrılar hakkında ana sorulara cevap veriyorlar . . . Evrenin bilinmezliği karşısında iç huzuru sağladıkları için de herkes mitlere inanır" [8].

Günümüzde geçmişin devleri, ejderhaları ve onları yenen kahramanları popülerliğini ve inandırıcılığını kaybetmiş görünüyor ilk bakışta. "Konu yalnızca teleskopun ve mikroskobun araştırısından tanrıların kaçacak yerinin kalmaması değildir; tanrıların bir zamanlar desteklediği türden bir toplum da yoktur artık. Toplumsal birim dinsel içeriğin taşıyıcısı değil, ekonomik ve politik bir örgütlenmedir" [5]. Ancak diye devam eden Campbell, mit ve mitolojik kahramanın yolculuğunun hem insanlık tarihi kadar eski hem de sürekli olduğunu ve daima zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden üretildiğini de eklemektedir. Günümüzde elbette modern mitolojiler üretilmektedir. Antik mitolojiyle güncel mitoloji arasındaki fark kahramanın Hercules veya Deli Dumrul gibi boynuzlu miğfer ve post giymesi yerine ceket giyip kravat takarak devlet memuru olarak karşımıza çıkması; balta, kılıç taşımak yerine elinde pazar filesi, evrak çantası taşımasıdır. İşte bu elbise değişikliği kahramanı günümüz ekonomik ve

¹İstanbul Kültür Üniversitesi, İletişim Tasarımı Bölümü, 34156 Ataköy / İstanbul

politik örgütlenmesinin içinde de fonksiyonel hale getirir ve böylece adeta “varoşların Herkül’ünü”, veya “kenar mahalle Odysseus’unu” anlatan bir “gecekondu mitolojisiyle” karşılaşırız.

Bununla beraber “süper adam kültü” olarak isimlendirebileceğimiz popüler mitoloji kahramanları da vardır. Bu guruptaki kahramanlarla “şiddet hastası, kurtarıcı müptelası (küresel) bir toplum, mitos aracılığıyla kendini sakinleştirmeyi, yatıştırmayı deniyor” [2]. Neo ve Battal Gazi, Süpermen’in veya Batman’ın sivil giyimli versiyonlarıdır. Birisi omnipotent olma özelliğini, önem sırasına göre, erkeklik, Türklük ve Müslümanlıktan alırken diğeri ise seçilmiş oluşundan alır. Neo adını “the one” seçilmiş olan olarak okuyabileceğimiz gibi simgesel olarak “Neo, new man / yeni insan da olabilir” [2].

Joseph Campbell, mit ve mitolojik kahramanın yolculuğunun hem insanlık tarihi kadar eski hem de sürekli olduğunu ve bunların zamanın ihtiyaçlarına göre sürekli yeniden üretildiğini söyler. Modern mitolojiler “popüler mitoloji” olarak adlandırılır. “Popüler mitoloji (ve mitoloji), gerçekliği, egemen ideolojilere bağlı kalarak yeniden kuran, gerçeklikle ilişkimizi yeniden düzenleyen bir düzlemin adıdır. . . (Bu mitolojinin) saplantıların, endişelerin, umut ve umutsuzlukların, cinsel korkuların, ekonomik sorunlarımızın üzerine kurulu [2] olmasıyla da, tıpkı klasik mitoloji gibi, kaynağı yine kolektif bilinçdışı gösterilebilir. “Eğlence sanayinin popüler mitolojisinin tarihsel mitlerle ortak yanı aynen o mitler gibi, az çok maskelenmiş, örtülmüş biçimde muazzam boyutlarda deneyim, bilgi ve sorun içermeleridir” [2].

Tez: Neo ve Battal Gazinin Tarih ve Kültür Ötesi Özellikleri

Bu çalışmada gözlemediğimiz kahramanın sadece zamana göre değil bulunduğu topluma göre de elbise değiştirdiğidir. Hollywood’un bir anda postmodern dünyanın Hercules’i diyebileceğimiz kadar popülerleşen kahramanı The Matrix’in Neo’su başka bir kültürde başka bir isimle ortaya çıkacaktır. Tıpkı Antik Yunanlı Hercules’in Dede Korkut Destanlarında Deli Dumrul olarak veya Odysseus’un yine Dede Korkut anlatılarında Basat olarak ortaya çıkıp birinin Ölümle diğerinin Tepegöz/Kyklop ile olan macerasını bu defa Yunan toplumu için değil de içinde çıktıkları Türk toplumu için tekrarlaması gibi. Bilgin Saydam mitlerin genellikle toplumların darboğazdan geçtiği sıkıntı dönemlerinde ortaya çıkarak açıklayıcı ve dönemin psikolojik gereklerine uyum sağlamak üzere öğüt verici yapıda olduğunu belirtir.

Bu gözlem doğrultusundaki tezimiz ise yeni bin yılın arifesinde, 1999 The Matrix filmiyle, 2003 yılında da The Matrix Reloaded ve The Matrix Revolutions filmleriyle seri haline gelen popüler mit kahramanı Neo (Keanu Reeves) ile Yeşilçam sinemasının 1970’ler boyunca Battal Gazi Destanı 1971, Battal Gazinin İntikamı, 1972, Savulun Battal Gazi Geliyor, 1973 ve Battal Gazinin Oğlu, 1974, seri filmleriyle ortaya çıkardığı bir diğer popüler mit kahramanı olan Battal Gazi’nin (Cüneyt Arkın) kostüm değişikliği altında aynı kurtarıcı olduğudur. Yapımcılarının tamamen birbirlerinden habersiz olarak ürettiği bu iki kahramanla ilgili gözlemlerimiz mitin tarih,coğrafya ve toplumlar ötesi olduğunun bir kanıtıdır.

Materyal ve Metot: Freud ve Jung Perspektifinde Popüler Mitoloji

Araştırma temel metot olarak kolektif bilinçdışı ve kahraman arketipi gibi kavramlarla Jung psikolojisini (Analitik Psikoloji) kullanacaktır. Ayrıca fantezi dünyası olarak kabul edilen sinemanın psikolojide birincil süreçler (rüyalar, masallar, mitler, fanteziler, vd.) olarak adlandırılan süreçlerin içinde olması nedeniyle söz konusu filmleri izahta aynı süreçler içerisinde paralel anlatı olarak kabul edilen mitolojiden de istifade edilecektir. Amacımız incelenen yapıtlardaki benzerlikleri gösterebilmek için kahramanların fiillerini ve hitap ettikleri toplumların gözünde bu fiillerin ne anlama geldiğini anlamak üzere genel geçerliliği

olan bir analiz yapmaktır. Filmlerdeki mitolojik simgeciliği çözümlmek için Jung psikolojisi ve kolektif bilinçdışı kavramları kullanılacaktır.

Seyircinin de kitle olarak özdeşleşerek katıldığı bu kahramanların yolculuğu sırasında yaşadıkları regresyon*, çözüme**, narsizm*** ve nihayetinde erginleme gibi süreçleri psikolojik olarak açıklamak için Freud psikolojisi de araştırmada kullanılan metotlar arasındadır. “Çağdaş entelektüel için mitolojinin simgeciliğinin psikolojik bir öneme sahip olduğunu düşünmek güç değildir. Özellikle psikanalistlerin çabasından sonra mitlerin düşün doğası olduğundan ya da düşlerin ruhun dinamiğinin belirtileri olduğundan şüphe edilmez . . . Başka deyişle, mitoloji yanlış biçimde biyografi (ve) tarih . . . olarak okunan psikolojidir” [5]. Arkın bize efsaneleşmiş bir tarih de anlatmaz, doğrudan bir düş, bir masal, bir efsane sunar. “Efsane (Battal Gazi de olduğu gibi) gerçek bir tarihsel kişi üzerine olsa bile, zafer dolu eylemler yaşam benzeri değil, düş benzeri tasvirlerle aktarılır” [5]. Söz konusu filmler, bilinçdışından başka bir yerde göremeyeceğimiz imgeleri, üstelik bütün absürdlüğüne rağmen, yüzyıllardır inandığımız birtakım inançları bize yeniden dillendirir.

Bulgular: Kahramanın Farklı Yüzleri

Matrix ve Battal Gazi serileri ve bunların kahramanları arasında elbette bariz farklar da vardır. Matrix daha gelişmiş sorgulayıcı zihnine sahip bir seyirci kitlesine hitap ederken Battal Gazi daha nahif bir izleyici kitlesine seslenir ve çok daha yereldir. Neo, Fütürist ve teknolojik bir kahramanken Battal Gazi milli ve tarihi bir kahramandır. Neo sıradan bir bilgisayar meraklısı genç delikanlıdır (en azından hakkındaki kehanete kendisi de inanıncaya kadar) Battal ise doğuştan asildir, sırtında kim olduğunu bildiren doğum mühürleri vardır, annesi tarafından Hz. Musa mucizesiyle suya bırakılır ve bulunarak emzirilir vs. Ancak, bezerlikler hem azımsanmayacak kadar çok hem de her iki anlatı içinde de kritik dönüm noktalarında görülür. Örtüşmeleri gözlemeye ilk önce her ikisinin de ortak olan mesleğiyle başlayabiliriz: kahramanlık.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Farsça kökenli “kahraman” kelimesi için üç ayrı anlam verir. “1. Savaşta korkusuzca çarpışan (kimse), yiğit. 2. Bir olayda yer tutan kişi, 3. Roman, hikaye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde başından olaylar geçen kişi” [16]. Bu üç tanım da argümanımızı oturtabileceğimiz bir temel vermektedir.

Temel ve en genel tanımlar bize daima tartışmayı başlatmak için bir kavram zemini oluştururlar. Bu zemin üzerinde hangi yöne gideceğimizi kararlaştırırken yine temel tanımlar doğrultusunda, ancak konumuzla ilgili daha dar tanımlara yöneleceğiz. “Kahraman genel geçerliği olan olağan insani biçimlerin yerel ve kişisel tarihsel sınırlamalarını çatışarak aşabilmiş olan kadın ya da erkektir” [5]. Genellikle toplumunun sıkıntıya düştüğü, dar boğazdan geçtiği bocalama dönemlerinde ortaya çıkar. “O ve/ya kendini içinde bulduğu dünya simgesel bir eksiklik duymaktadır. Monomitin karmaşık kahramanı sıra dışı yetenekleri olan bir kişidir. Sıkça toplumu tarafından ödüllendirilir, sıkça tanınmaz ya da reddedilir” [5]. Bu tanım ilk bakışta birbirinden uzak görünen Neo ve Battal Gazi karakterlerini ikiz kardeşler gibi birbirine bağlamaktadır. Her iki kahraman da içinde buldukları toplumun kilit geçiş noktalarında sıkışmışlığa bir tepki/cevap olarak ortaya çıkar. Bunlardan Battal Gazi 1970’lerin başında, modern ve Batılı bir topluma geçişin sosyo-kültürel faturasının, sadece

* Regression: gerileme. “Regresyon: Psikoseksüel gelişimin daha önce aşılmış dönemlerine gerileme olarak tanımlanabilir” .

**Dissociation: Çözüme. “Normalde kişilikle bütünleşen ve bireyin kimlik-benlik duygusunu oluşturan belli fikirlerin, duyguların, algıların, bilgilerin, kimliğin, anıların, arzuların, vb. kişiliğin geri kalanından ayrılmasıyla” [3] tanımlanan bir tür savunma mekanizması.

*** Narcissism: Narsizm. “Aşırı öz-sevgi, kendini olduğundan büyük görme, benmerkezcilik”

liderler ve entelektüeller tarafından değil, sokaktaki, kahvehanedeki sıradan adam tarafından da anlaşıldığı bir dönemde, hatta bu da yetmezmiş gibi güncel bunalımların da ülkenin geleceğini belirsizleştirdiği, kararttığı bir anda Türkiye Cumhuriyetinde ortaya çıkar. Matrix serisi ise 1999 ve 2003 yıllarında ortaya çıkar. Bu dönemde modernizmin şaşkınlığını henüz atlatamamış ve modernizmin bedelini sonuna kadar ödediğinde de iflas edeceğini anlamış global bir topluma postmodernizm ile yepyeni bir fatura çıkartılır: yeni dünya düzeni. Yani Matrix bir diğer arada kalmışlık anında, milenyum eşiğinde, küresel kapitalizmin kalbinde ortaya çıkar. Söz konusu karakterlerin her ikisi de sıkışmış darda kalmış toplumlarının korkularını ve sorunlarını tekme tokat dövüşerek, yumruklaşarak düşmanlarının onunu, yüzünü tek vuruşta yere sererek çözen (veya çözüm öneren) çağa uygun giysileri içinde birer süper kahramandır. Aralarındaki fark ancak Batman ile Catwomen'ınki kadardır.

Kahramanın kim veya ne olduğunun daha dar, hatta yerel diyebileceğimiz, bir tanımıyla, kahraman toplumunun (Türklerin) Anadolu'ya yeni göç ettiği politik varolma darboğazı anında Battal Gazi gibi ortaya çıkar veya yeni topraklar fethettikten sonra doğabilecek yeni bir Haçlı tehdidini savuşturma anında Malatya'nın Fedaisi (daha sonra Fatih'in Fedaisi olmaya terfi için bir ön hazırlıktır bu) olur veya genişledikçe kontrolü zorlaşan ve zayıflayan sınırları güvence altına alması beklenen "gaza" aşkıyla dolu bir Akıncı Beyi olarak ortaya çıkar. Bu noktada "gerçeklik ile mitos bir bütün oluştururlar" [2]. Arkin'in canlandığı kahramanın fiillerinin güncel tercümesi şudur: kahraman, kendisini izleyenlere: sınırların ve iç güvenliğinin terör ile dış güvenliğinin Kıbrıs meselesi ile ve ekonomik varlığın krizlerle zedelendiği bir zamanda, 1960 ve 1980 arası, beyaz perdeden seslenerek; "Korkmayın daha önce de içte hainler vardı onları yere serdik, daha önce de Rumlar vardı onları hep dövdük, zamanın ejderlerini dize getirdik, Avrupa'da varlık gösterdik, milli itibarımız da yüksekti ve bunlar yine olacak" ferahlatıcı mesajını verir.

Bu Dünyada Ters Giden Bir Şeyler Var!

V. Propp'un ifadesiyle, "masalın çoğu kez doğrudan doğruya bir eksiklikle başladığını görürüz" [12], her şey düzeni bozan bir eksiklikle veya bir kötülükle başlar. Bir masal, mit veya zaman zaman bir rüya mantığıyla incelediğimiz her iki film de böylesi bir eksiklik, kötülük, kaçırma, öldürme (öldürülenin eksikliğinin sebep olduğu kaos) gerçekliğin yitişi, hayatın bir simülasyona döndüğü gibi insanın kendisinin de bir dijital simülasyon veya klon oluvermesi, hapis olunmuşluk, vs. ile başladığı gibi filmlerin kendisi de reel hayattaki bir eksiklikten dolayı çıkmıştır. Battal Gazi filmlerde vurgulanan gerçeklik "Türkiye'yi, Türkleri, İstanbul'u ya da dünyayı kurtarmak dönemin belirsiz politik geleceğine de cevap olarak kurgulanmaktadır" [6]. Yine paralel olarak Matrix ise dünyayı kurtarma, dönemin belirsiz politik, ekonomik, sosyo-kültürel geleceğine global düzlemde cevaplar veya isyanlar olarak kurgulanmıştır. İşte, nasıl Truva Savaşı antik Odysseus'u ortaya çıkardıysa, bizim yerel Kenar Mahalle Odysseus'umuzu ve global planda Dijital Odysseus'umuzu ortaya çıkaran da bu şartlardır ve onları bu bilgi ışığında tanımlamalıyız.

Her şeyden önce eksikliğin ortaya çıkışı kahramanın gelişinin de habercisidir. Reel planda bir eksiklik bir aşağılanma vardır: Rumları himayesi altına alan, haraca kesen Malatya Rumlara haraç verir hale düşmüştür veya Rumları topraklarındaki bir eyalet olarak yöneten ülke şimdi işgal edilmiş ve Şövalye Antuan'ın (Bilal İnci) ifadesiyle "sonsuz dek sürecek Hristiyan İmparatorluğu'nun merkezi olmuştur" [18]. Battal Gazi'nin dünyasında işler ters gitmektedir, tıpkı filmlerin piyasaya sürüldüğü günlerin Türkiye'sinde olduğu gibi: yakın zamana kadar özgürlüğünü Türklerden alan Yunanistan ülkemize savaş açma tehdidi savuruyor, Kıbrıslı Rumlar soydaşlarımızı katlediyor ve biz Garantör Devlet olma hakkımızı bile kullanamıyoruz, kullanmaya kalksak bile operasyonu yapacak çıkartma gemimiz yok.

Bu sorunlara beraber ekonomik darboğazda olduğumuz gibi hem Avrupa, hem ABD tarafından sıkıştırılıyor hatta Sovyet Bloğu karşısında yalnızlığa itilmekle tehdit ediliyoruz: eli maşalı bir kahramana ihtiyacımız var! Bahsettiğimiz günlerde ABD'ye kafa tutarak marjinal ve cesur bir lider olarak görülen Başbakan Bülent Ecevit'in yine bir kostüme avantür kahramanı olan "Karaoğlan" lakabıyla anılması rastlantı değildir. Reel hayatta nasıl bir kahraman arayışında olduğumuzun göstergesidir "Başbakan Karaoğlan" özlemi.

"60'lı yılların ikinci yarısından 70'li yılların ikinci yarısına kadar Yeşilçam, süper kahramanlar fıryasına paralel olarak, bir tarihsel kahraman fıryasını yaşatmıştır ki, aslında bunlar da çağa uygun giysileri içinde birer süper kahraman sayılmalıdır" [14]. "Popüler kültür, durmadan yeni tanrıların, yarı tanrıların, daimonia'ların, cinlerin, melek ve şeytanların üretildiği bir Olimpos Dağı fabrikası gibi bir şey olmalı" [2]. Popüler mitoloji kahramanı postmodern bir gösterge (bir simge) olmayla mitolojik bir kahraman olma arasında gidip gelmektedir [2]. Cüneyt Arkın'lı kostüme avantürler bu tanıma mükemmel örnektir. "Yazılan senaryoların, çevrilen filmlerin,canlandırılan kahramanların (Battal Gazi, Karaoğlan, Kara Murat vb.) gerçek bir tarihsel değerlendirme ile hiçbir ilişkileri yoktur" [14], amaç kötüyü def edecek bir kahraman fantezisi yaşamaktır. O kahraman ne kadar, devasa, omipotent ve mitik olursa her derdimize deva olması da o derecede mümkündür.

Kurtarıcı Mitinin Yolculuğu

"Masallar, mitler ve rüyalar aynı kumaştan biçilmiştir. Üçü de bilinçdışının ürünüdür: İlk ikisi ortak bilinçdışının şekillenmesi, 'resimlenmesidir' . . . Psikanalizin öncülerinden Karl Abraham ve Otto Rank, mitleri, halkların kitle rüyaları/fantezileri olarak tanımlar" [13]. Biz bu üçlünün arasında dördüncü olarak C. G. Jung'un sanatsal edim ve fantezileri de saymasına dayanarak bazı sinema eserlerini de yerleştiriyoruz. "Bir sahne oyunu, bir şiir, bir roman için bir kahraman yaratan ozan, bunun yalnızca kendi hayalinin bir ürünü olduğuna inanır belki; ama gerçekte kendisini yaratmıştır bu kahraman" [10] o kişisel ve kolektif bilinçdışından gelen kompleksin ortak bir ürünüdür.

Sinema ve özellikle günümüz sinemasıyla gelen "kurtarıcı efsaneleri" antik mitlerin, masalların ve kolektif rüyaların modern ve popüler bir devamıdır. 1999 yapımı The Matrix filmi, devamı olan The Matrix Reloaded, 2003 ve The Matrix Revolutions, 2003, filmlerini pek çok eleştirmen popüler bir mitoloji örneği ve Keanu Reeves'in oynadığı Neo'yu da bir mit kahramanı olarak değerlendirdi. Tipik bir Hollywood üretimi pop-mit kurtarıcısı olan Neo ile acaba aralarında benzerlik var mı diyerek ala-turca kurtarıcımız Battal Gazi'yi kıyasladığımızda şaşırtıcı örtüşme noktaları görürüz.

İki kahraman arasındaki temel örtüşme noktası dünyayı/insanlığı kurtarıırken yaptıkları fiillerdir. Her ikisi de kendi erginleme sürecinde ilerlerken, aynı macerayı yaşıyormuşçasına birebir örtüşen eşiklerden geçerler. Karşılaştıkları sınavlar bu sınavlardan geçişleri ve "eksikliğe" karşı verdikleri cevaplar, aldıkları tavırlar aynıdır. Dayanılmaz acılardan, tarifsiz zorluklardan geçerler. "Silahlı kurtarıcı, acı çeken bir tanrı gibidir" [2]. Her ikisi de dövüşerek kurtarır. Her iki kahraman da özünde anarşisttir, otoriteyle sorunu vardır, hatta kendi yandaşları içindeki amirlerle bile. Neo, Zion'un büyüklerinin öngördüğünü değil kendi planını uygular, Battal ise Malatya Beyine itiraz eder (hatta serinin türevi olan diğer filmlerde Fatih Sultan Mehmet'le ters düştüğü ve tabii ki sonunda kendisinin haklı çıktığı bile olur).

İç İçe Geçen Kahramanlar

Her iki filmde ilerleyen karelerinde Cüneyt Arkın'ın bir süper kurtarıcı müsameresi sergilerken Neo'nun da Battallaştığını hatta Battal'ın seyit ve gazi unvanını alması gibi dini unvanlar bile aldığını takip edebiliriz. Battal "seyit" ise Neo'da beklenen "Mesih"tir. Neo, Matrix'den, esareten kurtarılır ve fakat kaslarını oynatamamaktadır Nebukhadnezzar gemi-

sinde müthiş bir operasyonla erimiş kasları yeniden yapılır-The Matrix, 1999 [21]. Battal Gazi, İmparator Vasilius Leon'un zindanında esirdir ve kurtarılır. Ancak bütün kemikleri kırılmıştır, hareket edememektedir. Kendisini kurtaran Dilencilik Kralı Hag'ın sığınağında müthiş bir operasyon geçirir ve ayağa kalkar-Battal Gazi Destanı, 1971 [20]. Tekrar Matrix'e döndüğümüzde Neo'nun sarsılmaz adımlarla adeta bir üstat gibi Battal Gaziyi takip ettiğini görürüz: The Matrix Reloaded filminin [22] parkta geçen Neo-Ajan Smith karşılaşması pek çok anonim Türk seyircisi tarafından Arkın'ın hemen her filminin sonunda siyah kostümlü kırmızı haçlı yüzlerce figüranı sapır sapır Rumeli Hisarından aşağı fırlatmasına benzetilmiştir. Gerçekten de siyah takım elbiseli ajanlar arasında atlayıp zıplayan Reeves mücadele ettiği düşmanların çokluğu, akrobatik hareketler ve bowling lobutları gibi havaya fırlattığı yüzlerce Ajan Smith klonlarıyla bir Battal Gazi finali izliyormuşuz hissini vermekte.

Neo, The Matrix'in her bölümünde bir yeniden doğuş yaşadı: Matrix'deki kapsülünden çıkışı, The Matrix Reloaded'da iki dünya arasına hapis kalması ve nihayet The Matrix Revolutions'da ölmesine rağmen hala daha yeniden doğma kapasitesi olduğunu bildirircesine son sahnenin yerde yatan Neo'nun bakış açısından, onun hala görmekte olduğuna işaret ederek yapılması [23]. Ancak, sonun kesin ölüm olduğu badirelerden sıyrılsız kurtulma manasında yeniden doğmaktan bahsedeceksek elbette Battal Gazi bu işi en sık gerçekleştiren ustadır. Bu adeta Battal'ın ikinci doğuşu gibi bir şeydir. Kemikleri kırılır hayatı boyunca bir daha ayağa kalkması imkansızdır ancak üç gün içerisinde (Kumandan Alyon'un Prenses Elenora ile düğününden önce) ayağa kalkar-Battal Gazi Destanı, 1971 [20], çuval içine koyularak su kemerleri (değilse zindan kulesi) üzerinden dereye atılır, düşmanın etkisinden ve kapalı çuvaldan kurtularak dereden çıkar-Battal Gazinin İntikamı, 1973 [17]. Kafası kesilmek üzereyken bağlandığı zincirleri koparır, kafasını kesmeye gelen askerlerin hepsini öldürür ve kapatıldığı zindandan bir anda kurtulur-Battal Gazinin Oğlu, 1972 [18]. Ajan Smith'le mücadelesi sırasında Neo gözlerini kaybeder ancak mucizevi bir şekilde görmeye ve tabii dövüşmeye devam eder. Ancak, Reeves'in canlandırdığı Neo'nun bütün bu başına gelenler hemen her filmde birkaç defa sakat veya kör kalan Arkın ile kıyaslanamayacak kadar mütevazıdır. Arkın'ın başı akrepli kovaya sokulur ve kör olur. O artık kulaklarıyla görmektedir, her nefesi her soluk alışını duymakta, kavga dövüşüne devam etmektedir-Savulun Battal Gazi Geliyor, 1973 [17]. Üstelik bütün bunlar gerçekleşirken, özellikle bu tecrübeye sebep olan hain bir Bizans prensesiyle, Battal Gazinin yüzünde daima "n'olcak ki, biz bunu hep yapıyoruz" ifadesi vardır.

Neo,beklenen olmasıyla Hz. Mesih'tir. Sonu da tahta bir haç üzerinde olmasa da kablolardan oluşan bir siber çarımçı üzerinde gerilmek olur. Fakat kahin onu yeniden göreceğimizi, geri döneceğini söyler. Matrix kahramanı Neo çok net olarak bir İsa Peygamber imajı verir. Battal Gazi ise bebek Musa Peygamber gibi nehirde sepetle bulunur (hem de defalarca), firavun tarafından olmasa da Bilal İnci tarafından sarayda büyütülür, Sina Dağı benzeri bir tepede Tanrıya yakarır ve Musa Peygamberinkine benzer mucizeli bir asadan kılıç çıkarır ve tüm kötülere yere serer-Savulun Battal Gazi Geliyor, 1973 [17]. Hatta diğer Arkın'lı kostüme avantürlere bakacak olursak Arkın'ın hemen her peygamberin mucizesini gösterdiğine şahit oluruz.

İki kahraman görev olarak da örtüşmektedirler: halkını yaşadığı şehirde, dünya da esir olmaktan kurtarmak. Her defasında Malatya halkı Malatya şehrinde Rumlara esir ve uşak olurlar. Malatya onların yurdu ve hapishanesidir tıpkı kendi dünyaları kendi hapishaneleri olan ve orada köleleşen Matrix'in çaresiz insanlığı gibidirler. Hakikate uyandırmak gerekir insanları: Matrix gözünüzü boyuyor onun kölesisiniz ama onu yenebilirsiniz diyen Neo ile aynı ağızdan konuşan Battal Gazi aksiyonlarıyla kendi halkına şöyle der: hain vezir Abdüsselam Malatya güçsüz diyerek gözünüzü boyuyor haraç verdiriyor size ama Bizans

İmparatoru Leon'u, Kara Şövalyeyi veya Şövalye Antuan'ı yenebilirsiniz. Bu arada Leon, Kara Şövalye ve türevleri ilerleyen film içinde canavarlaşıyor, ejderleşiyor ve sadece Türkler için değil tüm insanlık için muzır bir vasa bürünüyor. Geçirdikleri şeytanlaşma süreci sonrası "Kahpe Bizans" yöneticileri, denklemin diğer ucunda, insanlığı yutan Matrixle eşitleniyorlar.

Türklerin Kolektif Bilinçdışı Evreni

Peki nedir bu "Malatya/Bizans" ve "İmparator Leon/Kara Şövalye" kavramları. Bunlar Sion/Matrix, Makineler/Mimar (veya mühendis) karşılığının bizcesidir. Malatya veya İstanbul hiç fark etmez kahraman daima bulunduğu yerden diyar-ı Rum'a bir yolculuk yapar ki bu topraklar dar-ül harb olarak kahramanın memleketi ise dar-ül İslam olarak nitelendirilir. Bir diğer ifadeyle, bilinen dünyadan (bilinç hali) yani Anadolu'dan, olağandışlıkların, garipliklerin ülkesine (bilinçdışı) yani diyar-ı Rum a gittiğini görürüz. Bu diyar-ı Rum, uçsuz bucaksızdır Türk topraklarına nispeten. Bu denizin içinde kahramanın dünyası adeta bir adacık gibi kalmıştır. Aynı zamanda bu diyar-ı Rum'da kahraman bütün mantık, sebep-sonuç, ahlak, hatta zaman, mekan, suçluluk, cezayı kabullenme ve suçluya ceza verirken denge kavramlarından da sıyrılmıştır. Yönetmen T. Fikret Uçak, Metin Demirhan ile yaptığı söyleşide, Yeşilçam'ın tarihi film mantığı için "aklınız durur" ifadesini kullanır. Bu söz konusu filmlerin her türlü realite kalıbından kopuşunu dile getirmek için kullanılmış bir ifadedir [14]. Dikkate değer olan şudur: realiteden koparak daha önce de zikrettiğimiz sekiz kavramdan (mantık, determinizm, ahlak, zaman, mekan, suçluluk, cezayı kabullenme ve suçluya ceza verirken denge) çıkıldığında Freud psikolojisinin tanımladığı id ve idin dürtüsel yapıyla karşılaşırız. İdin en temel belirleyicisi bu sekiz kavramdan yoksun oluşudur. Psikoloji perspektifiyle bakıldığında fark edilir ki kolektif kahramanımız Battal Gazi'nin her macerada gitmek zorunda olduğu diyar-ı Rum bilinçdışındaki dürtüsel mekanizma olan "id" dünyasına eş düşmektedir. Diyar-ı Rum, Türklerin bilinçdışı evrenini temsil eden bir imgedir.

Eleştirmenlerce, Homeros'un Odysseus'unun yaptığı yolculukla tüm insanlığın bilinç ötesi korku ve yaşantılarını dile getirdiği düşünülür. Bundan dolayı Odysseus tüm insanlığa mal olmuş bir kahramandır. Bu bakımdan Cemal Süreyya'nın, Arkın'ın otobiyografisinde yer alan yazısında onu Türk Odysseus'una benzetmesi rastlantı değildir [7]. Mitlerde "bir kahraman olağan dünyadan doğa üstü tuhafıkların bölgesine doğru ilerler: burada masalsi güçlerle karşılaşır ve kesin bir zafer kazanır" [5] ve bize geri döner. Yeşilçam tarihi fantazyasının diyar-ı Rum'u gerçek anlamda Türklerin bilinçdışı evreninin yansımasıdır. Malatya (kahramanın yurdu) ise kısmen de olsa kahramanımızın kurallara, yasalara yani bir süpergoya bağlı olduğu, toplum içindeki yerini, statüsünü bildiği ve ona göre davrandığı, kendilik bilinci yani ego kavramının olduğu bilinç dünyasını temsil eder.

Bu soyutlama bize Malatya/diyar-ı Rum karşıtlığı ile Matrix filminin Zion şehri ve Matrix'i arasında doğrudan ilişki kurmamızı sağlar. Bütün insanlığın sıkıştığı, yerin altındaki Zion kentine kıyasla Matrix ve makineler şehri uçsuz bucaksızdır. Zion çekimleri daima karanlık ve klostrafobik havasıyla bir içine kapanmışlığı küçülmüşlüğü hissettirirken Matrix, makineler şehri, insan tarlaları ve makine nöbetçileri ile uçsuz bucaksız karanlık bir deniz gibi bütün kainatı kaplamış gözüktür. Matrix ve makineler sürekli insanlığın kendini bildiği, bulunduğu tek mekanı işgal etme tehdidiyle arsızca genişler. Matrix hülyalı ve sanal bir mutluluğu vaat eden fantastik bir bilinçdışı dünyası olarak bilinç dünyasını, realiteyi yutup yok etme tehdidiyle karşımızda durur. İnsanlık tamamen şuarsuzlaşıp kaybolmaya karşı bir reaksiyon veriyor ve bir direnç üretiyor bu direnç seçilmiş olan Neo'dur. Neo, Zion'u, yani bilinç halini, temsilen bilinçdışı olan Matrix'e gider ve orada tüm insanlığın sanal dünyayla hesaplaşmasını gerçekleştirir. Neo'nun Matrix'e girip dövüşmesi bilinçdışına olan bir regresyon ise Ajan Smith'in bir vücut bularak Zion'a sızması da bilinç dünyasını tehit eden

kompleksin yayılmasıdır. Battal'ın milliyetçi dünyasında Rum ellerinin psikik karşılığı ne ise Neo'nun futurist dünyasında da Matrix aynı karşılığı vermektedir. Bir diğer ifadeyle, Matrix postmodern insanın bilinçdışını temsil eder. Şu durumda bilinç halinden bilinçdışına regrese olan her iki dünyada da regresyonun tetikleyicisi kompleks başlatıcı bir etken gerekir. Bu babadır.

Ödipal Dövüşme

Her iki film kahramanı da kavga dövüş ve kung-fu eşliğinde alenen ödipal çatışma içine girer. Neo, Matrix Reloaded'da programın mimarı yani babasıyla karşılaşır ve o kendisini "baba" olarak tanıtırken Neo'nun sevip koruduğu kahini ise "anne" olarak tanıtır. Mimar: "Eğer ben Matrix'in babasıysam, o da şüphesiz ki annesi olacaktır. " Neo: "Kahin" . . . [22]. Baba onu tekrar Marix'e, ayrıldığı yuvasına davet eder. Neo reddeder. Kısa tanışmalarının sonunda Neo kararını vermiştir baba düşmandır ve ikinci karşılaşmasında onu öldürecektir. "Baba, annesiyle yaşadığı cennete dışarıdan giren ilk kişi olarak çocuğun arketipsel düşmanıdır; bu yüzden, yaşam boyunca tüm düşmanlar (bilinçdışında) babanın simgesidir. Öldürülen şey baba olur" [5]. The Matrix anarşist bir filmken The Matrix Reloaded anarşizmin hızını keserken sorunun ne olduğu anlamaya çalışan hatta sorunun kendisiyle, babayla, yüzleşen bir tavrıdadır. Serinin üçüncü ve son filmi The Matrix Revolutions ise Neo'nun bu baba ile olan uzlaşma sürecinin serüvenidir. Filmin en sonunda, daha önce bir araya gelemeyen ve kavgalı olan Mimar ve Kahin romantik bir ortamda, su kenarında bir parkta, güneşin doğuşuna karşı buluşurlar. Filmin son sahne olarak daha önce kavgalı olan baba ile anneyi birleştirmesi ve onları Neo hakkında konuşurken görüntülemesi bu bakımdan anlamlıdır.

Battal Gazinin dünyasında ise çatışılan baba sembolü ve ödipal çatışmayı tetikleyen Bizans'tır. Bizans sayesinde ödipal bir üçgen kurulur. Bizans babadır, ona ulaşmak istenir, ona özenilir, sonunda da her ne kadar Müslümanlığı kabul etmişse de orijinal bir Bizans prensesiyle evlenilerek onunla birleşilir. Onun dünyaya getirdiği çocuklar vasıtasıyla Bizans ile özleşilir. Bu bakımdan Battal Gazini Oğlu sayesinde aslında özdeşlenen, Türkleşen Bizanslı/Bizanslılaşan Türktür. Diğer bir ifadeyle, Doğu-Batı Sentezinin Yeşilçamcasıdır. "Tüm toplumsal 'özdeşleşme-kimlik kazanma' süreçleri, 'özne'nin ilk 'toplumsal-kültürel' model olan 'baba' karşısındaki konumunun kazanılması sürecinin bir tekrarı olarak ele alınabilir" [15]. Battal Gazi ve hemen tüm Cüneyt Arkın'lı kostüme avantür filmler Türk'ün Bizans ve/veya Batı karşısındaki konumunu elde etmesinin serüvenidir. Battal Gazi serisinin ilk filmi Battal Gazi Destanı, 1971 [20] bu söylemin en net olduğu yapıttır.

Kahramanın yolculuğunu tamamlanması için yaşadığı dünyaya geri dönüşü gerçekleştirmesi gerekir, bu dönüşle iki farklı diyar tek bir ülkenin parçası haline gelir [20]. İki dünyanın ustası olmak hem bu iki diyarın birleşmesi hem de babanın gönlünün alınması için elzemdir. Neo, Zion'u ve Matrix'i kurtararak hem iki dünyanın da ustası haline gelir hem de babanın gönlünü almış olur. Battal Gazi ise sahte İmparator Leon'u öldürüp gerçek (ve Türk dostu) imparatora taç giydirerek hem Malatya'yı hem de Bizans'ı kurtarmış olur her iki dünyanın da kahramanı haline gelir. O ana kadar kavga edilen babanın gönlü alınmıştır.

Sonuç: Battal Gazi Reloaded

Mitler kendini sürekli üreten yenileyen bir yapı içinde olmakla kalmayıp topluma ve zamana bağlı olmaksızın ortaya çıkarlar. Battal Gazi ve The Matrix yapımcılarının birbirlerinden haberdar olmaları veya birbirlerini taklit etmiş olmaları ihtimali imkansız diyebileceğimiz kadar düşüktür. Filmlerdeki kurtarıcı mitlerini sanki birbirlerine danışmışçasına benzer olması mitlerin tarihsizliğinden ve kolektif bilinçdışından gelmesinden kaynaklanır. Şu durumda Neo ve Battal Gazi gibi popüler tüketim dünyasının kahramanlarının da klasik mit

kahramanları arasında sayılabileceği ve bir Hercules veya Odysseus ile kıyaslanabileceğini iddia edebiliriz.

İlginç olan şudur ki aslında Battal Gazi hali hazırda bir destan kahramanıdır. VIII. yüzyılda Müslümanlarla Bizanslılar arasındaki savaşlarda öne çıkan bir isimdir [9]. Maceraları, hakkında yazılan Battalnamelerde anlatılır. Ancak bu Battalnameler günümüz insanı için anlamını büyük ölçüde kaybetmiştir, şu durumda Arkın, Battal Gazi serisiyle eski bir destanı dile getirmemiş o destanı günümüz için yeniden üretmiştir. Üretilen bu destan kahramanı günceldir, moderndir, modern Türk insanının sorularını sorar, onun korkularını, komplekslerini taşır ve bunlara çözüm önerir. Öyle ki “dövüşerek kurtaran” kahraman ekolünün en yeni temsilcisi ve postmodern olan Neo ile pek çok örtüşme noktası vardır. İlk göze çarpan her iki kahramanın da sergiledikleri gösteri ve aksiyonun dur durak bilmeyen yapısıdır. Daha sonra psişik yapı, Freud’un topografik modeline göre dünya algısı, bilinç-bilinçdışı geçişler, gerçeklikten kopuş, gerçeğe dönüş bilinç ve bilinçdışının uzlaşması süreçlerinde de eşgüdüm yaşandığını inceledik. Son olarak da yapısal olarak psiko dinamik süreçler içerisinde geliştirilen komplekslerin aynılığı ödipal çatışma ve nihayetinde baba ile olan uzlaşma hatta birleşme süreçleri gözlemlendi, ödipal kompleksin dijital ve tarihsel boyutlarda kitlelere nasıl yansıdığı tespit edilerek açıklandı.

Bulguların neticesinde popüler mit olarak kabul gören ve bir “Postmodern Kurtarıcı” olarak incelenen Matrix ve kahramanı Neo, Battal Gazi ile kıyaslandığında ikisinin paralel olduğunu hatta destansı abartı ve mucizeler konusunda Battal Gazinin çok daha iddialı bir kurtarıcı olduğunu görüyoruz. Bütün bunlar bize eğer Battal Gazi serisi devam etseydi belkide bundan sonra gelen Arkın’ın Battal Gazi Reloaded filmi olacaktı spekülasyonunu düşündürüyor.

Kaynakça

- [1] Akşin Sina, (2000). **Türkiye Tarihi 5. Cilt**, İst: Cem Yayınevi.
- [2] Atayman Veysel, (2004). **Postmodern “Kurtarıcılar”**, İst: Donkişot Yayınları.
- [3] Budak Selçuk, (2003). **Psikoloji Sözlüğü**, Ank. Bilim ve Sanat Yayınları.
- [4] Campbell, J. (1992). **Tarının Maskeleri**, Ankara: İmge Kitabevi.
- [5] Campbell, J. (2000). **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, İst.: Kabalıcı Yayınevi.
- [6] Canteek Levent, (2003). **Erotik ve Milliyetçi bir İkon: Karaoğlu**, İst: Oğlak Yay.
- [7] Cüneyt Arkın, (2001). **Adını Unutan Adam**, İst.: Kabalıcı Yayınevi.
- [8] Estin, C., Laporde, H. (2005). **Yunan ve Roma Mitolojisi**, Ank.: Tübitak.
- [9] İslamoğlu Mustafa, (2003). **İslami Hareketler ve Kıyamlar Tarihi**, İst.: Denge Yay.
- [10] Jung Carl Gustave, (2000). **Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri**, İst: Cem Yayınevi.
- [11] Özakkaş Tahir, (2004). **Bütüncül Psikoterapi**, İst.: Litera Yayıncılık.
- [12] Propp Vladimir, (2001). **Masalın Biçimbilimi**, İst: Om Yayınevi.
- [13] Saydam, B. (1997). **Delî Dumrul’un Bilinci**, İst.: Metis Yayınları.
- [14] Scognamillo G., Demirhan M., (1999). **Fantastik Türk Sineması**, İst.: Kabalıcı Yay.
- [15] Tura Murat Saffet (2005). **Freud’dan Lacan’a Psikanaliz**, İst.: Kanat Kitap.
- [16] Türk Dil Kurumu (1979). **Türkçe Sözlük**, Ank.: Maya Matbaacılık.

Filmler

- [17] Baytan Natuk, (1973). **Savulun Battal Gazi Geliyor**, İst: Fanatik Görüntü Sist, 2002
- [18] Baytan Natuk, (1972). **Battal Gazi’nin İntikamı**, İst.: Fanatik Görüntü Sist, 2002.
- [19] Baytan Natuk, (1974). **Battal Gazinin Oğlu**, İst.: Fanatik Görüntü Sist., 2002.
- [20] Ün, Memduh, (1971). **Battal Gazi Destanı**, İst.: Fanatik Görüntü Sist., 2002.
- [21] Wachowski Andy ve Larry, (1999). **The Matrix**, Warner Bros.
- [22] Wachowski Andy ve Larry, (2003). **The Matrix Reloaded**, Warner Bros.
- [23] Wachowski Andy ve Larry, (2003). **The Matrix Revolutions**, Warner Bros.